

פרשת שמות

תוכן העניינים:

3.....פתיחה.

פרק א'

7.....בני ישראל במצרים.

9.....עבודת הפרך.

13המילדות העבריות.

פרק ב'

17לידת משה ואימוצו על ידי בת פרעה.

23יציאת משה אל אחיו.

26בריחת משה למדין.

30.....זעקת בני ישראל ושמיעת ה' את זעקתם.

פרקים ג'-ד'

34משה רועה במדבר והתגלות ה' אליו בסנה.

38שליחותו הגדולה של משה.

47שיבת משה אל יתרו וחזרתו למצרים.

50הפגישה בין משה ואהרן והופעתם לפני העם.

52העם מאמין שהגיעה עת פקידתו.

פרק ה'

- 55 דברי משה ואהרן אל פרעה
- 57 הכבודת השעבוד
- 59 דברי השוטרים אל משה ואהרן
- 60 דברי משה אל ה' ותשובת ה'

פתיחה

הורים יקרים וילדים חביבים שלום רב!

לפניכם חוברת חזרה ללימוד משותף של הורים וילדים. בעזרת חוברת זו תוכלו להיות שותפים בתכנים הנלמדים בכתה. תפקידו של לימוד החומש בכתה הוא להאיר ולבאר את פשטי הפסוקים לאור דברי חז"ל, ראשונים ואחרונים. מתוך ביאור זה עולים מסרים וערכים חשובים, אשר הודגשו על ידי המורה במהלך השיעורים. המסרים הערכיים הם המידות הטובות, האמונה בה' ויראתו העולים מן הפסוקים.

אנו רואים את עיקר החינוך של הילדים בערכים אלו, וכפי שכתב מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק באגרת החינוך: **"מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתוקנת, שהנקודה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר"**. (אגרות הראי"ה, אגרת קע).

עשיית הטוב והישר נעשית על ידי לימוד התורה, כפי שממשיך שם הרב וכותב: **"על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי - תלמוד תורה..."**. בדור של תחיה החוזר לארץ ישראל ומגלה כוחות חיים גדולים בכל תחומי החיים, נדרשים אנו להעמיק את לימוד התורה ולהנחילה לילדינו, כך שיגדלו ויהיו שותפים לתחיית העם בארצו על פי תורתו, תורת חיים שנטע ה' בתוכנו. **"יסוד האומה ביחס העתיד שלה תלוי ביסוד החינוך... על כן באהבת עמנו וארצנו אנו חייבים להתחזק ביותר ליסוד חינוך שבישוב החדש החביב, על יסוד הישראלי הטבעי, על יסוד כזה שנהיה בטוחים שהילד היהודי יהיה על ידו כשיגדל איש יהודי שלם, טוב לעצמו, גם טוב לעמו"** (הראי"ה קוק, מאמרי הראי"ה עמ' 230).

חוברת זו נועדה כדי לשתף אתכם ההורים בדגשים השונים שנלמדו בכתה. בעזרתה תוכלו לחזור עם הילדים על הפסוקים ועל ידיעותיהם, וגם על המסרים שהודגשו והורחבו במהלך הלימוד בכתה (חוברת זו מקבילה לחוברת עזר למורה שיצאה על ידינו).

בכך תוכלו להיות שותפים למצווה הגדולה של לימוד תורה לבנים, כפי שנאמר בתורה "ושננתם לבנך" וכפי שפסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה שחייב אדם ללמד את בנו תורה.

כמובן שדרך הוראה זו מבוססת על הקומה הראשונה וההכרחית, הכוללת **מפגש עם האותיות, המילים והפסוקים של התורה** עצמה, כפי שניתנה לעם ישראל בהר-סיני.

קריאת הפסוקים, למידתם בעזרת רש"י ושינונם, הם היסוד והבסיס עליו בנוי כל הלימוד שלנו, ובלעדיהם העיקר חסר מן הספר.

על גבי קומה זו ולאחריה יש מקום לתוספת הארה והדגשה של מסרים, מידות טובות וערכים העולים מן הפסוקים, לפי דברי חז"ל. לפיכך אין בחוברת ביאור מפורט של כל פסוק ופסוק אלא הארת פסוקים בהם, לדעתנו, יש מקום לביאור ולהרחבה מיוחדת.

אופן החזרה

כיון שהמטרה בלימוד היא העברת התורה על ידי האבות, החוברת נערכה בצורה שהאבות ישאלו שאלות ויקריאו מן החוברת, ולא שהילדים יקראו אותה בעצמם.

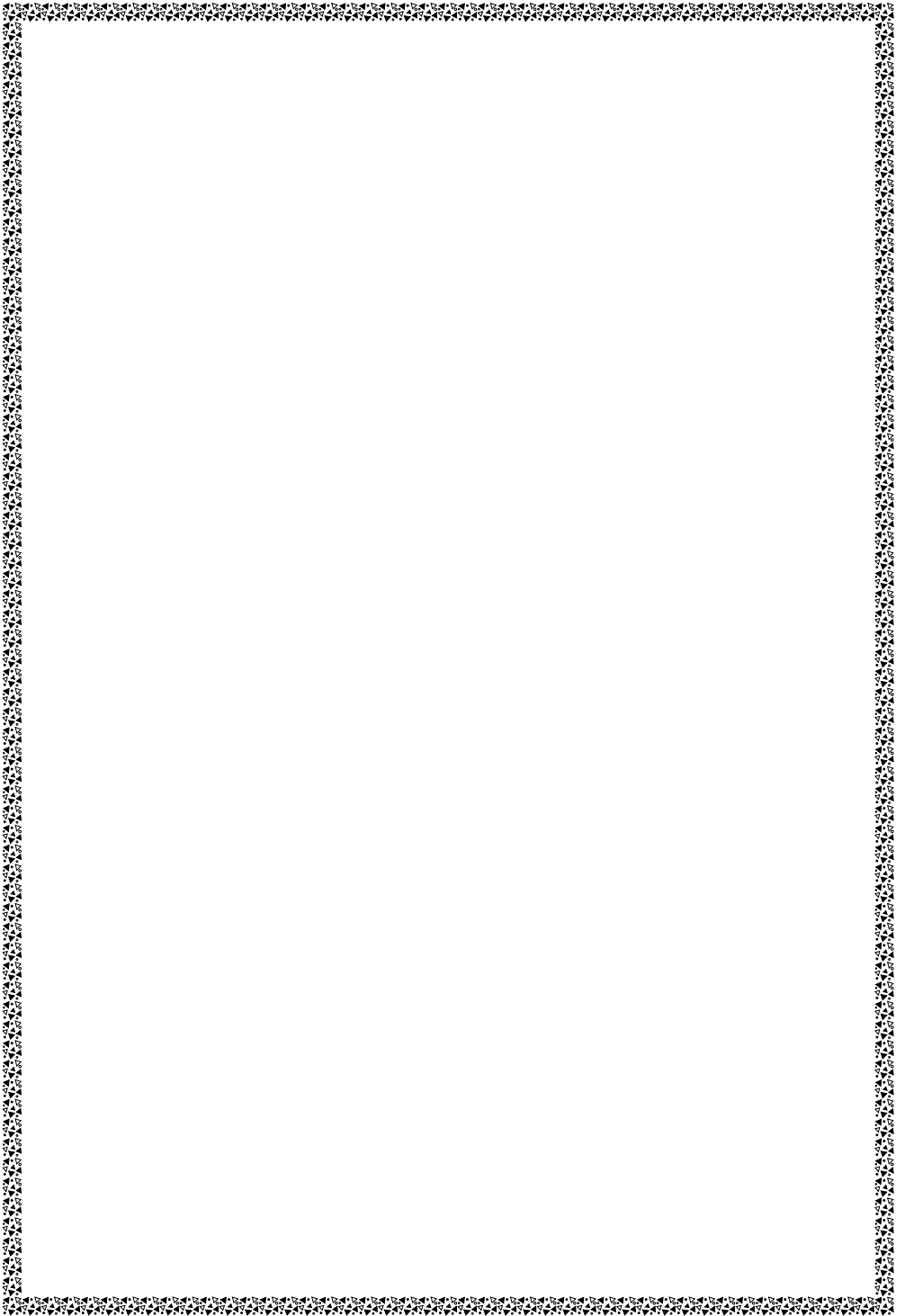
על פי האמור אנו ממליצים להשתמש בחוברת בדרך הבאה:

- א. קריאת מספר פסוקים על ידי הילד והסברם הכללי (תלוי בנושא וביכולת של הילד).
- ב. שאילת השאלות המסומנות בצבע אפור על ידי ההורים.
- ג. עניית התשובות על ידי הילד או הקראת התשובות והסברתם על ידי ההורים.
- ד. סיכום משותף של הנקודות העיקריות שעלו בלימוד הפסוקים ובמסרים העיקריים.

אנו תפילה כי בלימוד אישי זה, הנעשה מתוך חיבה ואהבה של הורים לילדיהם, יפנימו הילדים את המסרים הנלמדים ויתחזקו בהם בהווה ובעתיד.

”ויהי נעם ה' אלקינו עלינו

ומעשה ידינו כוננה עלינו”

פרק א'

א. בני ישראל במצרים (פסוקים א-ז) פסוקים

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם... (פסוקים א-ד)

משפחת יעקב היתה קטנה ברדתה למצרים - שנים עשר בני יעקב וצאצאיהם היו ביחד שבעים נפש.

מדוע שבה התורה ומנתה את שמות בני יעקב, הרי כבר ספרה אותם בפרשת ויגש, וסיכמה "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים"?

על כך ענו חכמינו שהתורה מנתה אותם שוב להודיע חיבתן.

ועוד אמרו חכמינו: "מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה".

כלומר מפני שה' אוהב אותנו מאד, הוא שמח לספור אותנו שוב ושוב, כמו אדם שיש לו אבנים טובות ומרגליות ומונה אותן בכל שעה.

מדוע דווקא עכשיו, כאשר בני ישראל במצרים, רצה ה' למנותם?

ודאי ההרגשה של בני ישראל בארץ זרה בין המצרים הרשעים היתה לא טובה. משום כך רצה ה' להראות חיבתו ואהבתו לבני ישראל, שנדע שלא עזב אותם בגלות.

"וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יִצְחָק יִרְדְּ יַעֲקֹב שְׁבַעִים נֶפֶשׁ... (פסוק ה)

📖 "יצאי ירך" - אלו שנולדו ממנו.

כיצד ניתן ללמוד מהמילה "נפש", שהיתה אהבה ואחוה בין בני יעקב ומשפחותיהם?

המילה "נפש" כתובה בלשון יחיד ומלמדת שבני ישראל היו כולם כמו נפש אחת.

ולא רק אהבה היתה ביניהם, אלא כולם היו עובדים את ה' והולכים בדרכים הטובות של אבותיהם.

לאחר מות יוסף ודורו התרבו בני ישראל מאד, וכך נאמר:

"וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד" (פסוק ז)

📖 **"וישרצו"** - התרבו מאד, כמו שרצים. **"ויעצמו"** - גדלו והתחזקו.

התורה תארה את התרבות העם בשש מילים.

התורה השתמשה במספר כה רב של מילים מפני שרצתה ללמדנו את הנס הגדול שעשה ה' לבני ישראל, שהנשים ילדו מספר גדול של ילדים - הרבה יותר מדרכן הרגילה.

ההבטחה שהבטיח ה' ליעקב לפני ירידתו למצרים, נתנה כח לבנות ישראל ללדת ילדים רבים. מהי ההבטחה?

(עיין בחומש בראשית פרק מו, פסוק ג)

ב.ב. עבודת הפרך (פסוקים ח-יד) 80

"וַיִּקַּם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף" (פסוק ח)

האם נכון לפרש "לא ידע", שלא שמע דבר על פעילותו של יוסף במצרים או שנכון לפרש "לא ידע" שלא הכיר את יוסף?

כל יושבי מצרים שמעו על מעשיו של יוסף, לכן חייבים לומר שכוונת המילים "אשר לא ידע" היא שפרעה עשה את עצמו כאילו אינו מכיר ואינו יודע.

כיצד היה צריך מלך מצרים להתנהג כלפי עמו של יוסף שהציל את מצרים מן הרעב?

בוודאי היה צריך להכיר להם טובה, לכבדם ואף לצוות את עמו להכיר טובה לבני ישראל, אך פרעה הרשע היה כפוי טובה, וכך אמר:

"הֲבֵי נְתַחְכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה..." (פסוק י)

📖 "הבה" - נכין עצמנו. "נתחכמה" - נעשה בחכמה. "פן" - אולי.

התוכנית הזדונית של המצרים היתה להעביד את ישראל בפרך, וכך יהיה גופם חלש ועייף ולא יוכלו להוליד ילדים.

"...וַיִּבְנֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פְּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס" (פסוק יא)

📖 "ויבן" - בנה. "מסכנות" - מחסנים גדולים.

עבודת הבנין היא עבודה קשה במיוחד, מפני שמצריכה הרמת משאות כבדים כמו אבנים גדולות וקורות והעברתם למרחקים גדולים.

מאיזו מילה בפסוק ניתן ללמוד שבני ישראל בנו בניינים גדולים
מאד?

מהמילה "מסכנות" שפירושה מחסנים גדולים.

העם בנה בניינים רבים, שנאמר: "ערי מסכנות" - כלומר בנו ערים
שלמות, של מחסנים גדולים.

עבודה זו חייבה את בני ישראל לשאת משאות כבדים ולבנות בניינים
גבוהים ובכך לסכן את חייהם במשך שנים רבות.

רשעים ואכזריים מאד היו המצרים. הם לא ריחמו על בני ישראל
ולא הפסיקו את העבודה, למרות שראו את הסבל הרב שהם גורמים
להם.

היו אף מבני ישראל שמתו, אבל רבים היו גיבורים מאד, לא נשברו
ולא התייאשו, אלא המשיכו לעבוד בעבודת הפרך יום יום במשך
שנים רבות.

תוכניתם של המצרים לא הצליחה, ואדרבה עם ישראל התחזק
והתעצם. על אף הקושי הרב של העבודה, האמהות המשיכו ללדת
והעם התרבה יותר ויותר, וכך נאמר:

"וּכְאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֶתוֹ בֶּן יִרְבֵּה וְכֵן יִפְרֹץ..." (פסוק יב)

הקושי הגדול ללדת ולגדל ילדים במצב זה לא הרתיע את בנות ישראל
מללדת. מה נתן להן כח בתקופה זו בה היו בני ישראל תשושים
ושבורים?

האמונה בדברי ה' ליעקב: "כי לגוי גדול אשימך שם" (בראשית מו, ג),
וכן הבטחת ה' אליו: "ואנכי אעלך גם עלה" (שם, ד), הן אלה שנתנו

כח להמשיך ולהתעצם. וכך אמרו חכמינו: "ומנחמות אותם ואומרות (הנשים לבעליהן): לא לעולם משתעבדין בנו, סוף הקדוש ברוך הוא גואל אותנו".

הקדוש ברוך הוא עשה לבנות ישראל פלא ועזר להן ללדת ואף הפרה אותן הרבה יותר מדרך הטבע. וכך אמרו רבותינו: "בכל מה שהם (המצרים) נותנים לב לענות, כן לב הקדוש ברוך הוא להרבות ולהפריץ".

📖 "לתת לב" - להפנות את המחשבה והרצון לענין. "ולהפריץ" - להגדיל.

גם כאשר ראו המצרים את הפלא של התרבות בני ישראל, הם לא הודו שה' עוזר לישראל ולא הפסיקו את העבודה, שנאמר:

"וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ" (פסוק יג)

📖 "בפרך" - עבודה קשה ומפרכת המשברת את הגוף.

"...אֵת כָּל עַבְדֹתֶם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ" (פסוק יד)

מהמילה "פרך" שהיא מלשון "לשבור", למדים שהעבודה היתה כה קשה עד ששברה את גופם של בני ישראל. בנוסף לכך, גם היו מבני ישראל שמתו תוך כדי העבודה.

מלבד עבודת הגוף הקשה, היתה העבודה קשה מאוד לנפש, שנאמר:

"וַיִּגַם רְאִיתִי אֵת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם" (פרק ג, פסוק ט)

מהו הלחץ הנזכר בפסוק זה?

הלחץ הוא הזירוז שזירזו המצרים את העם לעבוד במהירות וללא מנוחה, במשך כל היום.

מעבר לכך היו עבודות שגרמו לבני ישראל להרגיש רע מאד - עבודות שעשו אותן ללא סיבה וללא צורך, והיו גם עבודות שבני ישראל התחילו והמצרים לא נתנו להם לסיימן. יותר מכל עבודה אחרת, השפילו עבודות אלו את בני ישראל וגרמו להם צער גדול מאד.

ג. המילדות העבריות (פסוקים טו-כב) כח

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילֻדַת הָעִבְרִית" (פסוק טו)

📖 "מילדת" - אישה העוזרת ליולדת ללדת את התינוק.

"אֲשֶׁר שֵׁם הָאֵחָת שְׁפָרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה"

כיצד יתכן שהיו רק שתי מילדות לכל העם הגדול והרב?

ודאי היו מילדות נוספות, אבל שפרה ופועה היו החשובות ביותר והאחראיות על שאר המילדות.

ומי היו שתי מילדות אלו? לפי דברי חכמינו ז"ל הן היו יוכבד ומרים.

"וַיֹּאמֶר בִּילְדָכֶן אֶת הָעִבְרִית וְרֵאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים..." (פסוק טז)

📖 "אבנים" - מושב היולדות.

כאן הגיעה אכזריותו של פרעה לשיא - הוא לא הסתפק רק בעבודת פרך מתישה, אלא גם המית את הבנים שנולדו רק עתה.

אולם המילדות לא שמעו בקול פרעה, כפי שנאמר:

"וַתִּירָאן הַמִּילֻדַת אֶת הָאֱלֹקִים"

ולא עשו כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם" (פסוק יז)

📖 "ותיראן" - יראו ופחדו (מן האלקים).

מידת הבטחון ויראת השמים של המילדות נתנו להן כח להתגבר על הפחד מפני מלך מצרים. הן לא קיימו את הציווי האכזרי של פרעה, והשאירו את ילדי ישראל בחיים, כמו שנאמר:

”וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים”

המובן הפשוט של המילה ”וְתַחֲיִין” הוא שהמילדות השאירו את התינוקות בחיים ולא הרגום. אולם חכמינו ז”ל למדו מהפסוק שהמילדות גם עזרו לתינוקות והיו ”מספקות להם מים ומזון”.

מנין למדו זאת חכמים? היכן רמוז דבר זה?

בחלק הראשון של הפסוק נאמר: ”ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים”. את מה לא עשו? לא המיתו את הילדים. אם כבר כתבה שהמילדות לא המיתו את הילדים, מפני מה חזרה התורה ואמרה ”וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים”? מילים אלו מלמדות שהמילדות החיו את הילדים במים ובמזון.

פרעה קרא למילדות ושאל אותן בכעס על מעשיהן.

אולם...”כִּי לֹא כִנְשִׁים הַמִּצְרִית הָעֵבֶרִית כִּי חַיֹּת הָיָה

הַיָּנוּ :

בְּטָרֵם תָּבוֹא אֵלֶיךָ הַמִּילֶדֶת וַיֵּלְדוּ” (פסוק ט)

כוונת המילדות היתה שהנשים העבריות הן חזקות וזריזות ומצליחות ללדת בעצמן עוד לפני בוא המילדת.

האם באמת לא יילדו המילדות את הנשים העבריות?

ודאי שיילדו! המילדות הצדיקות לא אמרו את האמת לפרעה, כדי שלא יהרגן.

"וַיְהִי כִּי יֵרְאוּ הַמִּילֻדֹת אֶת הָאֱלֹקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים" (פסוק כא)

📖 "יראו" - פחדו.

מי עשה למי בתים?

האלקים עשה למילדות. הכוונה היא שהי עשה את משפחותיהן של המילדות משפחות מכובדות בישראל.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "בתי כהונה, בתי לויה ובתי מלכות - בתי כהונה ולויה ממשה ואהרן, ובתי מלכות ממרים".

פרעה לא הודה שהי עוזר לבני ישראל, למרות שראה שהעם מתרבה באופן פלאי, וכך אמר:

"וַיֵּצֵא פְרַעְה לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֶר

כָּל הַבֶּן הַיְלֻד הַיְאֻרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ..." (פסוק כב)

פרעה הרשע לא התבונן בפלא הגדול, אלא הוסיף להתאכזר בגזרותיו, אך בני ישראל המשיכו להוליד ילדים ולגדלם.

מקורות לפרק א'

- פסוק א':** **מנין שמות בני ישראל להודיע חיבתן** - רש"י על פי שמות רבה (א, ג).
- ה' רצה להראות שלא עזבנו בגלות** - שפת אמת: "כלומר שלא יעלה על דעת ח"ו כי הגלות... שלא תבוא... במקרה... וכאילו עזב ה' אותנו ח"ו...".
- פסוק ה':** **נפש בלשון יחיד ללמד על האהבה** - כלי יקר על בראשית מו, כו.
- פסוק ז':** **ההתרבות למעלה מדרך הטבע** - רש"י על פי שמות רבה (א, ח). ובמתנות כהונה שם מציין שנאמרו בפסוק שש לשונות.
- פסוק י':** **כפיות הטובה של פריעה** - רבנו בחיי בשם המדרש: "כל הכופר בטובתו של חברו, סופו שיכפור בטובתו של הקב"ה".
- פסוק י"א:** **הבניה מתישה את האדם** - סוטה יא ע"א: "כל העוסק בבנין מתמסכן".
- האכזריות של המצרים** - רלב"ג: "להודיע את רוע תכונת המצרים בקנאה באכזריות. והנה זכרה התורה זה, להעיר אותנו שאלו התכונות ראוי שיורחקו".
- היו מבני ישראל שמתו** - סוטה יא ע"א: "שמסכנות את בעליהן". מדרש הגדול: "ערי מסכנות... שמסכנות את בעליהן - פעמים שנופל מן הבנין ומת, ופעמים שהבנין נופל על האנשים ומתים" (מובא בתורה שלמה לרב כשר, עמ' כז).
- פסוק י"ב:** **העינוי חיזק את רצונם של ישראל** - על פי עקדת יצחק (שער לד): "וגם כי העם ההוא היה עצום וגיבור בטבעו... כי אדרבא היו מתאמצים בעצמם".
- הנשים היו מחזקות את בעליהן** - ילקוט שמעוני (רמז קסג).
- "בכל מה שנותנים לב לענות..."** - רש"י.
- פסוק י"ד:** **עבודות שעשו אותן ללא סיבה וללא צורך** - ילקוט אור האפילה (מובא בתורה שלמה לרב כשר): "איזו היא עבודת פרך, זו... עבודה שאינו צריך בה".
- הרגשת השפלות של בני ישראל בהיותם עבדים לזרע חם** - צרור המור.
- פסוק ט"ו:** **שתי המילדות - שפרה ופועה** - רש"י על פי שמות רבה (א, ג), כדעת רב שמואל בר נחמן, וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל.
- שתי המילדות היו אחראיות על האחרות** - אבן עזרא: "שרות היו על כל המילדות".
- פסוק י"ז:** **"ותחין את הילדים" - דאגו להם למזון וטיפלו בהם** - רש"י על פי שמות רבה (א, ג).
- פסוק י"ט:** **"כי חיות הנה" - יש להן כוח חיים** - אבן עזרא: "כי כח חיים הרבה יש להם".
- פסוק כ"א:** **"ויעש להם בתים" - משפחות מכובדות** - רש"י על פי שמות רבה (א, יז).

פרק ב'

א. לידת משה ואימוצו על ידי בת פרעה (פסוקים א-י) פסוק

"וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי" (פסוק א)

התורה לא מזכירה את שם האיש והאישה, אבל מפרק ו' פסוק כ' אנו יודעים שהאיש הוא עמרם, והאישה היא יוכבד. שניהם היו אנשים מכובדים בעם ישראל, מהשבט הנכבד - שבט לוי. עמרם היה מגדולי הדור, והיה בנו של קהת - חשוב בניו של לוי. יוכבד עצמה היתה בתו של לוי, בנו של יעקב אבינו.

"וַתֵּהָרַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרְאֵהוּ אֶתוֹ כִּי טוֹב הוּא" (פסוק ב)

במה היה התינוק טוב?

הוא נולד בריא ושלים - עירני ומלא חיוניות ואף מיוחד ביופיו ובצורתו. חכמינו ז"ל לימדו אותנו שהתינוק היה טוב מכל שאר הילדים, לא רק במראהו אלא גם באור המיוחד שבקע ממנו, וכך אמרו: "בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה".

"וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים"

📖 "ותצפנהו" - החביאה אותו. "ירחים" - חודשים.

מדוע הצפינה אותו אמו?

המצרים האכזריים היו עוברים מבית לבית ובודקים היכן נולד תינוק יהודי חדש. אמו החביאה אותו כדי להצילו מהם.

כאשר הרגישה אמו שהמצרים עומדים לגלות את התינוק, החליטה להוציאו מהבית כדי להצילו.

על אף שנאלצה יוכבד להוציא את בנה מן הבית, היא עשתה הכל כדי לשמור עליו ולהצילו, וכך נאמר:

"...וַתִּקַּח לוֹ תִּבְתָּ גֹמָא וַתַּחְמְרָה בַּחֲמֵר וּבְזָפַת" (פסוק ג)

📖 **"גמא" -** ענף רך וגמיש. **"ותחמרה" -** מרחה חמר.

אמו לקחה ענפי גומא והכינה מהם תיבה. ענפי גומא הם ענפים חזקים וגמישים שלא ישברו וכך התיבה תחזיק מעמד במים. חכמינו ז"ל אמרו שיוכבד שמה חמר בחלק הפנימי של התיבה וזפת מבחוץ.

מפני מה עשתה כך?

יוכבד מרחה זפת מבחוץ כדי שהתיבה תהיה אטומה ולא יכנסו מים לתוכה, ואילו בפנים לא שמה זפת כדי שהתינוק לא יריח את הריח הרע של הזפת.

"...וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל שְׂפַת הַיָּאֹר" (פסוק ד)

גם על מקום התיבה חשבה יוכבד היטב. היא הניחה את התיבה בין קני הסוף, כדי להסתירה מעיני המצרים.

"וַתִּתְּצֵב אַחֲתוֹ מִרְחוֹק לְדַעָה מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ" (פסוק ד)

📖 **"ותתצב" -** עמדה.

מי היתה אחותו? זו מרים. מרים התייצבה "מרחוק" מפני שפחדה לעמוד ליד התיבה, שמא תתפס. למרות הפחד התגברה מרים ונשארה להשגיח עליו.

האם קל היה למרים אחותו לעמוד ולהשגיח על אחיה? באיזה גיל היתה?

ילדה קטנה היתה מרים - כבת שש, ויכולה היתה להתפס על ידי השוטרים המצריים. למרות זאת, לא נרתעה מלעמוד שם באומץ לב ובגבורה נפלאה, מרוב דאגתה ואהבתה לאחיה. הדאגה לאחיה נתנה לה כח להתגבר, כמו גם האמונה בה' שיושיע אותו מידי המצרים. על שפת היאור היתה מונחת התיבה, ומה עלה בגורלה? האם יתן ה' למישהו לפגוע בה? נאמר:

”וַיִּתְּרַד בַּת פְּרַעֲהַ לְרַחֵץ עַל הַיְאֹר” (פסוק ה)

מפסוק זה לומדים שה' דאג לילד בכמה דרכים. כיצד? ראשית, ה' שלח את בת המלך שתקח אותו, ואף אחד לא יעז למנוע זאת מבת פרעה. שנית, ה' דאג שיהיה יום חם, כדי שבת פרעה תרד לרחוץ ביאור. לבסוף גלגל ה' שבת פרעה תגלה את התיבה הנסתרת בין קני הסוף.

”...וַתִּשְׁלַח אֶת אִמָּתָהּ וַתִּקְחָהּ”

בת פרעה שלחה את שפחתה (אמתה) לקחת את התיבה ולהביאה אליה.

”וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד”

וַהֲנִיה נָעַר בְּכַף וַתַּחְמַל עָלָיו” (פסוק ו)

📖 "ותחמל" - ריחמה.

מדוע נקרא הילד נער, והרי היה תינוק?

מפני שהיה קולו חזק, ובכה בחריצות ובזריזות כנער.
דמותה של בת פרעה מפתיעה. חשוב באיזה בית גדלה? האם חנכו אותה לרחם על מסכנים? ודאי שלא!
יותר מכך, רחמיה על הילד היו מעשה של גבורה גדולה, שהרי הם גרמו לה לעבור על גזירת אביה ואף לא להקשיב לאזהרת נערותיה.
וכך אמרו חכמינו ז"ל: "אמרו לה: גבירתנו, מנהגו של עולם מלך גוזר גזירה וכל העולם אינן מקיימין אותה, ובניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על מצוות אביך?!"

ואכן למרות שהיתה צפויה לעונש, חמלה בת פרעה על הילד.

"וַתֹּאמֶר מִלְּדֵי הָעִבְרִים זֶה"

כיצד ידעה בת פרעה שהתינוק בתיבה הוא ילד עברי?

מפני שרק האמהות העבריות הסתירו את ילדיהם.

מרים ניגשה באומץ לב אל בת פרעה.

"וַתֹּאמֶר אֶחָתוֹ אֵל בַּת פְּרָעָה"

הַאֵלֶּךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִיּוֹת..." (פסוק ז)

מרים הבינה שגם בת פרעה מעוניינת במינקת עבריה, כדי שהחלב יהיה מתאים יותר לטבעו של הילד.

"...וַתֵּלֶךְ הָעֹלְמָה וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד" (פסוק ח)

התורה קראה למרים "עלמה" ולא ילדה, ללמדנו שהלכה בזריזות.

”וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרַעִה הִילְכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ לִי וְאֲנִי

אֶתֶּן אֶת שְׂכָרְךָ וְתִקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנְיִקְהוּ” (פסוק ט)

תקופה קצרה היה הילד בבית יוכבד ועמרם, אך תקופה זו היתה חשובה עבורו כמו שנים רבות.

יוכבד העניקה לבנה אהבה רבה, ומסתבר שאף סיפרה לו על אבותיו ומעשיהם ואף על אמונתו ועל הבטחת ה' לאבותיו.

”וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וְתִבְאֶהוּ לְבַת פְּרַעִה” (פסוק י)

קשה היה ליוכבד להחזיר את בנה האהוב לבת פרעה, אך היא ידעה שרק כך ינצל מגזירת פרעה.

בת פרעה לקחה את הילד - ומהמשך הפסוק אנו למדים כיצד התייחסה אליו:

”וַיְהִי לָהּ לְבָן”

בת פרעה אהבה את הילד כאילו היה בנה.

מדוע כל כך אהבה את הילד? האם רק בגלל שהיה ילד כל כך מיוחד?

בת פרעה אהבה את הילד מאד משום שהצילה אותו ממוות וגם מפני שגידלה אותו כמו אמא. ובנוסף, גם ה' הגדיל את האהבה בלבה, כדי שתציל אותו ותגדלו בארמון.

”וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן הַמַּיִם מִשִּׁיתִי הוּא”

בת פרעה קראה לו "משה" - מלשון למשות, להוציא מן המים. אף הקדוש ברוך הוא קרא למשה בשם זה וקבע אותו בתורה, מפני שבת פרעה מסרה את נפשה להצילו.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים... לא נקבע לו (למשה) שם בכל התורה, אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקדוש ברוך הוא לא קראהו בשם אחר".

איך קראה בת פרעה למשה בשם עברי, הרי היא דיברה בשפה המצרית ("משה" הוא מלשון "למשות")?

בת פרעה למדה עברית מבנות ישראל שהיו במצרים.

ב. יציאת משה אל אחיו (פסוקים יא-יד) פ

”וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה

וַיֵּצֵא אֶל אָחָיו וַיֵּרָא בְּסַבְלֹתָם” (פסוק יא)

”בסבלתם” - בעבודתם הקשה.

מדוע סיפרה התורה שמשה ראה בסבלותם של אחיו?

ודאי שהתורה לא רצתה לספר שמשה רק הסתכל איך הם עובדים. התורה באה ללמדנו שמשה התבונן בסבלם של בני ישראל והצטער כאילו היו כולם אחיו.

משום כך לא כתבה התורה ”וירא בעבודתם”, אלא ”וירא בסבלותם”, וכדברי רש”י: ”נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם”. ועוד אמרו חכמינו ז”ל: ”שהיה רואה בסבלותם, ובוכה ואומר: חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם (במקומכם)”.

משה לא רק עמד מן הצד והסתכל על אחיו, אלא אף סייע להם בעבודה הקשה והמפרכת. וכך אמרו חכמינו ז”ל: ”והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם.

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: ראה משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול ומשוי איש על אשה... ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להם סבלותם...”.

”משוי” - משא. ”דרגון” - דרגה מהמלך.

משאות כבדים הרים משה. הוא התאמץ בכל כוחו לעזור לאחיו התשושים, וכך עבר מאיש לרעהו במשך שעות רבות.

על אלו דברים ויתר משה בעזיבתו את הארמון כדי לעזור לאחיו?

משה ויתר על כל תענוגות והנאות הארמון, וכן על כבוד וגדולה.

”וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרֵי מִפֶּה אִישׁ עִבְרֵי מֵאֲחָיו”

ודאי משה הצטער מאד שראה זאת, ואף הזדעזע מהרוע והאכזריות של המצרי. הוא גם כאב את ההשפלה שנגרמה לאחיו היקר, מזרע אברהם יצחק ויעקב, המוכה ביד איש מצרי שפל, מזרע חם.

”וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ”

וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל” (פסוק יב)

משה לא פחד מהאיש המצרי והיכה אותו והרגו. מסתבר שמעשה זה שעשה משה לא העז אף איש עברי, מכל בני ישראל העבדים, לעשות לפניו במשך שנים רבות. על אף הסכנה משה הזדרז באומץ לב להציל את אחיו.

מהם שני המעשים הנזכרים בפסוק ומראים שמשה חשש לחייו?

האחד - שהסתכל לצדדים, והשני - שטמן את המצרי בחול.

”וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וַהֲנֵה שְׁנֵי אַנְשִׁים עִבְרִים נֹצִים” (פסוק יג)

📖 "נצים" - רבים.

משה הזדעזע לראות שני עברים רבים:

”וַיֹּאמֶר לָרִשָׁע לָמָּה תִּכֶּה רֵעֶךָ”

משה פנה אל אחד מהאנשים ושאלו: מדוע תעשה דבר כזה?

מי קרא לַמִּכָּה "רשע"?

התורה קראה לַמִּכָּה "רשע", שהרי נאמר: "ויאמר לרשע", ולא "ויאמר: רשע למה תכה".

חכמינו ז"ל למדו מכאן "שכל המגביה ידו על חברו, אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע", שהרי התורה קראה למרים יד על חברו כדי להכותו "רשע".

מהיכן למדו חכמינו שכבר כשמרים יד, אפילו שעוד לא היכה, נקרא רשע?

שהרי משה לא אמר: "למה הכית" אלא "למה תכה", כלומר למה תרצה להכותו?

כאשר שמע האיש את תוכחת משה היה עליו לקבלה באהבה ולהצטער על שחשב להכות את רעהו, ואף להודות למשה על דבריו. אולם, האיש הרשע לא הצטער ולא התחרט, ואף דיבר בכעס למשה:

"וַיֹּאמֶר מִי שִׁמְךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט עָלֵינוּ

הַלְהַרְגֵנִי אֵתָּה אִמֵּר בְּאִשֶּׁר הִרְגָת אֶת הַמִּצְרִי"

בהמשך הפסוק נאמר:

וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדְּבָר" (פסוק יד)

משה פחד משום שראה שנודע דבר הכאתו את המצרי ובודאי פרעה ירצה להרגו, לאחר שישמע שהרג איש מצרי.

ג. בריחת משה למדין (פסוקים טו-כב) 20

”...וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה” (פסוק טו)

איך הצליח משה לברוח מפני חייליו הרבים של פרעה ולצאת מחומות מצרים שהיו שמורות היטב?

ובלשון חכמינו: ”וכי אפשר לבשר ודם לברוח מפני המלכות?”
ה' עזר למשה לברוח ממצרים, אך התורה אינה מפרטת כיצד.

”...וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל הַבְּאֵר.

וַלְכֹהֵן מִדְיָן שְׁבַע בָּנוֹת” (פסוקים טו-טז)

יתרו היה כהן מדין והיה מלמד את בני ארצו לעבוד לאלילים.

”וַתְּבַאֲנָה וַתְּדַלְנָה וַתְּמַלְאֲנָה אֶת הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן”

📖 "ותדלנה" - שאבו מים בדלי. "רהטים" - בריכות.

בנות יתרו היו רועות צאן ובאו למלא את הבריכות במים מן הבאר, כדי שהצאן ישתה מהן.

הבנות באו מוקדם לבאר, משום שלא רצו להיות יחד עם הרועים.

”וַיָּבֹאוּ הָרְעִים וַיְגַרְשׂוּם” (פסוק יז)

מדוע גרשו הרועים את הבנות של כהן ארצם, הרי היה אדם נכבד?

אנשי מדין החרימו את יתרו ומשפחתו, מפני שיתרו עזב את עבודת האלילים כשהזקין. הוא הבין בחכמתו שלפסלים אין כח ואין יכולת לעשות דבר, ומשום כך נטשם.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "ייתרו כומר לעבודת כוכבים היה, ראה שאין בהם ממש וביסר עליה, והרהר לעשות תשובה, עמד והוציא כלי תשמישי עבודת כוכבים ונתן להם הכל, עמדו (אנשי עירו) ונידוהו".

📖 "וביסר" - מאס. "הרהר" - חשב. לנדות - להרחיק מהחברה.

כיצד ניתן ללמוד מדברי חכמינו אלו שיתרו היה אדם אמיץ מאד?

מכך שעזב את תפקידו המכובד, לא פחד מאנשי עירו ועשה את מה שהאמין, למרות שידע שיכעסו עליו.

נאמר בפסוק:

"וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיִּשְׁעֶן"

📖 "וישען" - הצילן.

כאשר משה ראה את מעשיהם של הרועים הוא הזדרז לעזור להן, ואף הוכיח את הרועים.

התורה לא סיפרה כיצד הושיע משה את הבנות, אך מדברי חכמינו ז"ל משתמע שמשה לא נאבק בגופו עם הרועים, אלא קם ממקומו באומץ ומחה בפני הרועים על העוול שעשו, ואמר להם בלא פחד: "דרך (העולם) אנשים דולים ונשים משקות".

איך קרה שהרועים, שהיו רבים, לא ניסו להאבק עם משה ולא הפריעו לו להשקות את הצאן?

כנראה שדברי המוסר של משה השפיעו על הרועים. יתכן אף שהם נבהלו מהאומץ של משה ולא העזו להפריע לו.

משה לא חזר לשבת ליד הבאר אחרי שהושיע את הבנות, וכך נאמר:

”וַיִּשָּׂק אֶת צֶאֱנָם”

אלו מידות טובות של משה רואים במעשה זה?

רואים כאן את טוב הלב והרחמנות של משה - הוא חמל על הבנות, מפני שידע שדליית המים והשקאת הצאן היא עבודה קשה מאד לבנות צעירות, ולכן דלה מים והשקה לבדו את כל הצאן. מכך שהתורה כתבה על השקיית הצאן במילים ספורות, ”וַיִּשָּׂק אֶת צֶאֱנָם”, ניתן ללמוד שמשה השקה את הצאן בזריזות ובמהירות. אף רעואל אביהן (הוא יתרו) התפלא על מהירות שובן, והן סיפרו לו:

”אִישׁ מִצְרֵי הִצִּילֵנוּ מִיַּד הָרָעִים

וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשָּׂק אֶת הַצֹּאֵן” (פסוק ט)

עיין בפסוק ט”ז - מה קשה משם על המילים ”וגם דלה דלה לנו”?

בפסוק ט”ז נאמר שהבנות כבר דלו את המים מהבאר, ולא משה, אם כן כיצד נאמר בפסוק שלנו שמשה דלה? אלא שהמים שדלו הבנות לא הספיקו לכל צאנן, ועל כן משה דלה עבורן שוב.

”וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֹתָיו וַאֲיוּ... קְרָאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם” (פסוק כ)

📖 "ואיו" - היכן הוא?

לרעואל היתה מידת הכרת הטוב, והוא ביקש לגמול טובה למשה על שהושיע את בנותיו והשקה את הצאן. בנותיו שמעו לדבריו וקראו למשה. חכמינו ז”ל למדונו שציפורה היא זו שמיהרה לקרוא למשה.

"וַיֹּאֵל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ" (פסוק כא)

📖 "ויואל" - הסכים, רצה.

מכך שמשה הסכים לשבת עם רעואל אנו למדים שרעואל עזב את עבודת האלילים, שהרי אילו היה עדיין עובד אלילים, לא היה משה מסכים לשבת בביתו, אלא מחפש מקום אחר לשבת בו.

"וַיִּתֵּן אֶת צַפְרָה בְּתוּלָה לְמֹשֶׁה"

מדוע הסכים משה לשאת בת איש מדיני?

חכמינו ז"ל מלמדים שציפורה עזבה את עבודת האלילים עוד לפני בא משה. בנוסף, ודאי משה העריך גם את טוב לבה, שהרי טרחה והזדרזה לקרוא לו מהבאר. משה גם ידע להעריך את חכמתו הגדולה של אביה שעזב את עבודת האלילים, את אומץ לבו וכן את טוב לבו כלפיו.

"וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵרְשֵׁם כִּי

אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה" (פסוק כב)

📖 "נכריה" - זרה.

מפסוק זה ניתן לראות כמה אהב משה את בני ישראל.

במשך שהותו של משה במדין הוא לא שכח את אחיו הנמצאים בצרה, והצטער על כך שנאלץ לגור הרחק מהם, "והיה עיניו ולבו שם כל הימים לשוב אליהם". על כן קרא משה לבנו בכורו בשם המבטא את צערו על ריחוקו מאחיו.

ד. זעקת בני ישראל ושמיעת ה' את זעקתם

(פסוקים כג-כה)

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם

וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה" (פסוק כג)

מדוע נאנחו בני ישראל כאשר מת המלך, הרי כעת ודאי יוקל עליהם, עד שימונה מלך חדש?

כוונת הפסוק שכאשר הפסיקו בני ישראל לעבוד הם נאנחו מצער על כל העבודה הקשה שעבדו, או שנאנחו מרוב צער על העתיד: עד מתי ימשך הסבל?

וַיִּזְעָקוּ

בני ישראל צעקו והתפללו אל ה'.

מדוע השתמשה התורה במילה "ויזעקו" ולא אמרה "ויצעקו"?

התורה רצתה לתאר את גודל צערם של ישראל, שזעקה היא צעקה חזקה מתוך לב כואב ושבור.

וַיַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹקִים מִן הָעֲבָדָה

📖 "שועתם" - צעקתם.

שוועת בני ישראל, שהיתה מתוך כאב רב, עלתה אל ה'.

וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם" (פסוק כד)

📖 "נאקתם" - צעקתם.

ה' שמע וקיבל את הצעקה והתפילה של בני ישראל שהיתה זכה וטהורה.

"וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב"

ה' זכר את הברית שכרת עם האבות: שיהיה לבניהם לאלקים ויושיע אותם מצרותיהם (כפי שמופיע בבראשית יז, ז; יז, יט; כח, ד, יג-טו).

"וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹקִים" (פסוק כה)

ראה ה' את צערם של בני ישראל ואת תפילתם, וידע שהם ראויים להגאל.

מקורות לפרק ב'

פסוק א': כי טוב הוא - א. בריא ושלם - רשב"ם: "כי גמרו סימניו, שערו וציפורניו... וידעה שהוא בר קיימא". וכן בדעת זקנים מבעלי התוספות. **ב. יפה מראה - רבנו אברהם בן הרמב"ם:** "מצד יחס האיברים בהרכבתם ומושבם ויופי צורתם ותמונתם וגם תיאום מזגם". וראה גם דבריהם של ספורנו ואברבנאל. **ג. הבית התמלא אורה -** שמות רבה (א, כב).

פסוק ג': החמור בתיבה מבפנים וזפת מבחוץ - שמות רבה (א, כא) וְהוּבַא בְּרַשִׁי.

פסוק ה': ירידת בת פרעה לרחוץ מפני החום - ילקוט שמעוני (רמז קסו).

שני פירושים לאמתה - שמות רבה (שם, כג), וכן בילקוט שמעוני (שם) וברש"י.

פשוטו של מקרא "שפחתה" - כן מדייק רש"י מהניקוד, וכן האבן עזרא.

דברי נערותיה - שמות רבה (שם, כג).

פסוק ו': קולו חזק ובוכה כנער - רש"י.

פסוק ז': הסיבה שבת פרעה רצתה מינקת עבריה - ספורנו: "שיהיה החלב יותר נאות למזגו".

ראה גם רלב"ג ואברבנאל.

פסוק ח': עלמה - מלשון זריזות כעלם - רש"י.

פסוק ו': אהבת בת פרעה למשה כבן - כך עולה מלשון הפסוק, וכך תרגם יונתן: "והוה לה

חביב כביר". ובשמות רבה (א, כו): "היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו

כאילו הוא בנה".

אהבתה לילד מפני שהצילתו וגדלתו - העמק דבר.

הקב"ה עשה שבת פרעה תרצה בילד - על פי אור החיים הק': "אלא שראתה עמו אור

גדול, וה' עשה כן כדי שיתגדל מעלת הילד בעיניה".

ה' קבע בתורה שמו של משה כשכר לבת פרעה - שמות רבה (שם, כו).

השם העברי מבנות ישראל - דעת זקנים מבעלי התוספות: "דבר אחר, שלמדה לשון

עברי משבאו העבריות למצרים".

פסוק י"א: הצער של משה בעבודת אחיו ועזרתו להם - רש"י (מקורו בשמות רבה שם, כז):

"נתן עינו ולבו להיות מיצר עליהם".

היותו של משה על תענוגים - שמות רבה (שם, כז): "אמר הקב"ה: אתה הנחת

עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל...". ופירש מהרז"ו: "שררותך וגדולתך".

צִעְרוּ שֶׁל מֹשֶׁה עַל הַכָּתוּב אִישׁ עֵבְרִי - נִלְמַד בְּקִי"ו מִדְּבָרֵי חֲזו"ל הַקּוֹדְמִים עַל צִעְרוּ
בְּעֻקְבוֹת עֲבוֹדַת הַפֶּרֶךְ.

הַהִשְׁפָּלָה שֶׁבַּהֲכָתוּב אֶחָד מֵאֲחֵינוּ בִּיְדֵי מִצְרֵי מִזְרַע חָם - יִשְׁוֹעוֹת מַלְכוּ, צְרוּר הַמּוֹר.

פְּסוּק י"ג: מֹשֶׁה לֹא קָרָא לְמַכָּה 'רָשָׁע' - פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וְכֵן הֵבִיא רַלְב"ג בְּפִירוּשׁוֹ הַרְאִשׁוֹן.

כָּל הַמַּגְבִּיחַ יָדוּ עַל חֲבֵרוֹ נִקְרָא רָשָׁע - סִנְהֶדְרִין נַח ע"ב, וְשֵׁם בְּהַמְשָׁךְ נֹאמַר: "לֹמָה
הַכִּיתִי" לֹא נֹאמַר, אֲלֵא "לֹמָה תִּכְהֶ" אָף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְהוּ נִקְרָא רָשָׁע".

פְּסוּק י"ד: "אֲכַן נֹדַע הַדְּבָר" - הַכָּתוּב הַמִּצְרִי - רִשְׁי"י כְּמִשְׁמַעוּ.

פְּסוּק ט"ו: דְּבָרֵי חֲזו"ל עַל אֵי אֲפִשְׁרוֹת לְבָרוּחַ מִמִּצְרַיִם - שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם, לֹא).

בְּרִיחַת מֹשֶׁה בְּעִזְרוֹתָו שֶׁל ה' - עַל פִּי שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם).

פְּסוּק ט"ז: תִּפְקִידוֹ שֶׁל יִתְרוֹ כְּמִלְמַד עֲבוֹדָה זָרָה - שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם, לֹב).

פְּסוּק י"ז: עֲזִיבַת יִתְרוֹ אֶת הָעֲבוֹדָה זָרָה וְנִידוּיוֹ ע"י בְּנֵי עִירוֹ - שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם).

דְּבָרֵי מֹשֶׁה לְרוּעִים - שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם). וְכֵן לְשׁוֹן הַמְדַרְשׁ בְּהַתְחֵלָה: "מִלְמַד שִׁישֵׁב
לְהֵן בְּדִין". וּבִמְתַנּוֹת כְּהוֹנָה כָּתוּב: "וְזוֹהוּ 'וְיֹשִׁיעַן' - בְּמִידַת הַדִּין וְהַמְשַׁפֵּט". מוֹכַח
שֶׁמִּפְרָשִׁים אֶת הַמִּילָה "וְיֹשִׁיעַן" לֹא פִּיזִית בִּיְדֵיִם, אֲלֵא בְּדַבְרֵיִם. וְכֵן עוֹלָה מִדְּבָרֵי
הַעֲמֵק דָּבָר שֶׁכָּתוּב: "שֶׁאֵף צֶאֱן הַרוּעִים הִשְׁקָה, וְזוֹה הוֹשִׁיעַ אֶת הַבְּנוֹת". וְכֵן מִשְׁמַע
מֵהָאֲבָרְבָּנָל.

הַשְׁקָאָת הַצֶּאֱן בְּאִיִן מִפְּרִיעַ מִפְּנֵי קִבְּלַת תּוֹכַחַת מֹשֶׁה - כֵּךְ מִסְתַּבֵּר מִדְּבָרֵי חֲזו"ל
הַקּוֹדְמִים.

פְּסוּק י"ט: דְּלִיִּית הַמַּיִם ע"י מֹשֶׁה כִּי הַמַּיִם שֶׁהַבְּנוֹת דָּלוּ לֹא הִסְפִּיקוּ - אֲבָן עֲזָרָא וְרַמְבַּ"ן עַל
פְּסוּק ט"ז.

פְּסוּק כ"ז: צִיפּוּרָה קָרָאָה לְמֹשֶׁה - שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם, לֹב): "מִיַּד רָצָה צִפּוּרָה אַחֲרָיו כְּצִיפּוּר
וְהֵבִיאָה אוֹתוֹ".

פְּסוּק כ"א: צִיפּוּרָה עֲזָבָה אֶת עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים - עַל פִּי שְׁמוֹת רַבָּה (שֵׁם): "וְלֹמָה נִקְרָא שְׁמָה
צִפּוּרָה שְׁטִיחֶרָה הַבַּיִת כְּצִיפּוּר".

פְּסוּק כ"ב: "וְהִיָּה עֵינָיו וְלִבּוֹ שֵׁם כָּל הַיָּמִים" - מַלְבִּי"ם.

פְּסוּק כ"ג: אֲנַחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצִּעְרוּ עַל הָעֵתִיד - הַעֲמֵק דָּבָר.

שׁוֹעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעוֹמֵק לָבָם - סְפּוּרָנוּ: "יָדַע נִגְעֵי לָבָם וְשֶׁהִיָּתָה תִּפְלִתָם וְצַעֲקָתָם
בְּכָל לִבִּי".

פְּסוּק כ"ד: ה' שָׁמַע אֶת הַצִּעְקָה - רַמְבַּ"ן: "מִפְּנֵי הַצִּעְקָה קִבַּל תִּפְלִתָם בְּרַחֲמִים".

פרק ג'

א. משה רועה צאן במדבר וה' מתגלה אליו (פסוקים א-ט) ס

”וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ” (פסוק א)

מהפסוק ניתן ללמוד שמשה הציע לרעות את צאן יתרו, שהרי לא נאמר שיתרו נתן לו לרעות את הצאן, אלא נאמר ”ומשה היה” - מעצמו.

כנראה שמשה רצה לגמול טובה ליתרו על כך שהכניסו לביתו.

”וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר”

📖 ”וינהג” - הוביל.

מדוע לא הנהיג משה את הצאן אל השדות הסמוכים לעיר?

משה הלך עם הצאן אל המדבר מפני שהמדבר הוא מקום הפקר, וכך הרחיק את הצאן מן הגזל, שלא יזיקו או יאכלו משדות של אנשים. ועוד, משה רצה להיות במקום שקט כדי שיוכל להתפלל לה' ולעסוק בלימוד חכמה ויראת ה'.

כיצד התנהג משה כלפי הצאן?

רועה נאמן ומסור היה, אהב את הצאן וטיפל בו ברחמנות רבה. וכך אמרו חכמינו ז"ל: ”כשהיה משה רועה צאן של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי אחד ורץ אחריו עד שהגיע לחסות.

כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו, אמר לו (משה): "אני לא הייתי יודע שרץ הייתי מפני שעייף אתה". הרכיבו על כתפו והיה מהלך".

📖 "חסות" - מקום מחסה.

וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹקִים חֲרֵבָה׃

מהו הר האלקים?

הר האלוקים הוא הר סיני, ונקרא כך על שם העתיד, שעליו יתגלה ה' לישראל ויתן להם תורה.

וַיֵּרָא מִלְאָךְ ה' אֱלֹהֵי בְּלִבַּת אִשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֵּרָא

וְהִנֵּה הַסְּנֶה בְּעַר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינְנוּ אֶפֶל׃ (פסוק ב)

📖 "לבת" - שלהבת. "סנה" - שיח קוצני. "אכל" - נשרף.

הסנה הוא שיח קוצני קטן. שיח זה בער באש, אולם היה במראה זה פלא: אף על פי שבער השיח הוא לא נשרף.

המלאך נראה אל משה דווקא מתוך מראה פלאי ומיוחד כדי שמשה יתקרב אל המקום.

ואכן משה התפעל מאד מן המראה ורצה להתקרב ולהתבונן בפלא.

וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי אֱלֹקִים

מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה׃ (פסוק ד)

מדוע הזכיר ה' את שמו של משה פעמיים?

מתוך חיבה גדולה של ה' למשה.

”וַיֹּאמֶר הַנְּנִי”

📖 "הנני" - הנה אני.

המילה "הנני" מלמדת על זריזותו של משה לשמוע את דבר ה'.

”וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל נַעֲלִיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ

כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קִדְשׁ הוּא” (פסוק ה)

📖 "הלם" - לכאן. "של" - חלוץ, הורד.

ה' ציוה את משה להוריד את נעליו, משום שהמקום עליו הוא עמד הוא מקום קדוש, שעליו עתיד ה' לדבר עם עמו ישראל לאחר היציאה ממצרים.

”וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹקֵי אָבִיךָ אֱלֹקֵי אַבְרָהָם

אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב” (פסוק ו)

למי התכוון ה' במילים "אלקי אביך"?

יש מפרשים שהתכוון לאביו עמרם ויש מפרשים שהתכוון לאבות.

”וַיִּסְתֵּר מִשֵּׁה פָּנָיו כִּי יִרְא מֵהַבֵּיט אֶל הָאֱלֹקִים”

בהסתרת פניו של משה רואים את מידת יראת ה' שהיתה לו.

”רְאֵה רְאִיתִי אֶת עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם” (פסוק ז)

📖 "עני" - צער.

בפסוק זה מראה ה' את אהבתו המיוחדת לעם ישראל - לראשונה קורא להם ה' "עמי".

"וְאֵת צִעְקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשִׁיו"

הנוגשים היו השוטרים המצריים האכזריים שהעבידו את ישראל.

"וְאֵרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם" (פסוק ח)

ה' ירד על ההר כדי לדבר עם משה על הצלת העם.

"וְלֹהֲעֵלְתוּ מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה"

ה' הבטיח להביא את בני ישראל אל הארץ שבה נחיה חיים עצמאיים כבני חורין, "ארץ טובה" - שכל טוב ימצא בה, וטוב ונעים לחיות בה, "ורחבה" - שיש בה מקום רב לגור - עמקים, שפלה ומישור.

"אֶל אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ..."

הפרות והכבשות תהיינה בריאות וטובות עד שהחלב ייטוף מהן, והפירות יהיו נוטפים מיץ מתוק כדבש.

מדוע מודיע ה' למשה כעת את טוב הארץ ומעלותיה, שהארץ תהיה רחבה ופירותיה יהיו מתוקים? מפני מה דבר זה חשוב כל כך?

ה' רצה להודיע לבני ישראל את גודל הטובה הצפויה להם, שלא רק שיצאו מעבדות לחרות אלא גם יבואו לארץ טובה ויחיו בה חיי שמחה ושלווה.

דבר זה חשוב במיוחד מפני שהמקום הרחב והפירות המתוקים נותנים לעם היושב בארץ הרגשה טובה ונעימה, ועל ידי כך יוכלו לעבוד את ה' בשמחה.

ב. שליחותו הגדולה של משה (פסוקים י-ד, יז) 20

”וַעֲתָה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהַ”

וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם” (פסוק י)

ה' נותן למשה לעשות את השליחות הגדולה ביותר מאז בריאת העולם - להוציא את בני ישראל ממצרים.

וכך נאמר בספר דברים בפרשת ואתחנן (פרק ד, פסוקים לב-לד):

”כִּי שָׂאֵל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצֵּה הַשָּׁמַיִם הִנְהִיָּה בְּדַבַּר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנְּשָׁמַע כְּמֵהוּ... אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹקִים לְבוֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי... כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹקֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ”.

כלומר - מאז בריאת האדם לא התרחש מאורע גדול כל כך כהוצאת עם ישראל ממצרים בנסים גדולים.

ה' לא ביקש מאף אדם למלא שליחות גדולה זו אלא משה.

ודאי רצה משה בכל לבו ובכל נפשו שבני ישראל יצאו ממצרים; מי כמוהו הצטער כאשר ראה אותם סובלים בעבודה קשה!?

נסה להזכר! איזה פסוק בפרק הקודם מעיד על הצער שהיה למשה כאשר ראה את בני ישראל עובדים בפרך, ומה עשה כדי לעזור להם?

למרות הכל, משה לא הזדרז להסכים לקבל את התפקיד הגדול, להושיע את עמו.

משה ענה לה' ואמר:

”מִי אֲנִי כִּי אֵלֶיךָ אֶל פְּרַעֲהַ” (פסוק יא)

כיצד אפשר להבין את תשובתו של משה? מדוע לא אמר מיד "הנני"?

משה היה ענו מאד וצנוע, ולכן לא הזדרז לקבל את השליחות. הוא היה בטוח שאינו ראוי למשימה הגדולה של הוצאת העם ממצרים. משה גם חשב שלא יצליח לשכנע את פרעה לשלח את העם.

"וְכִי אֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם"

משה ידע שבני ישראל עסוקים כבר שנים רבות בעבודה קשה, בטיט ובלבנים, מבוקר ועד ערב, וחשב שלא יצליח לשכנע אותם שהגיע זמנם להגאל.

"וַיֹּאמֶר כִּי אֱהִיָּה עִמָּךְ" (פסוק יב)

ה' הבטיח למשה שיהיה עמו ויעזור לו להצליח. הוא יתן לו אומץ וחכמה לדבר לפני פרעה ואף יעזור לו שבני ישראל יאמינו לדבריו.

"וַיֹּזֶה לָךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שֹׁלְחֲתִיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם"

תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה"

 "האות" - הסימן.

כאשר יעבדו ישראל את האלקים על הר סיני, לאחר יציאת מצרים, ידעו הכל שה' הוא השולח את משה. כל בני ישראל יעמדו כאיש אחד לרגלי ההר, ישמעו את קול ה' מדבר אל משה ויאמינו בו לעולם.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹקִים הֲנִיָּה אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵיכֶם שֹׁלְחָנִי אֵלֵיכֶם..." (פסוק יג)

משה הבין שכדי לשנות לבני ישראל את ההרגשה, צריך להזכיר להם שם מיוחד של ה', שם שיעוררם ממצבם המדוכא, ויטע בהם תקווה.

על כן אמר משה לה' - אם יאמרו לי :

"מַה שְׁמוֹ, מַה אָמַר אֱלֹהִים"

איזה שם יגרום להם להתערורר ולהתמלא בתקווה ובכוח ויחזק בהם
את אמונת הגאולה?

ה' ענה למשה :

"...כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנֵי אֱלֹיכֶם" (פסוק יד)

ה' אמר למשה, שיאמר לבני ישראל ששמו הוא "אהיה".
זהו שם חדש, שמשמעותו היא הבטחה לישראל שמאהבת ה' אותם
הוא יהיה עמם תמיד ויעזור להם, ושהוא ראה את צרתם, שמע את
צעקתם, ריחם עליהם וירד להצילם.
החידוש שבשם זה יגרום לבני ישראל להתעודד ויביא אותם להאמין
שאכן הגיעה שעת הצלתם.

"...כֹּה תֹאמַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹקֵי אַבְרָהָם"

אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנֵי אֱלֹיכֶם" (פסוק טו)

ה' אומר למשה להזכיר שם נוסף, אותו בודאי ישראל מכירים, אך גם
הוא יעודדם ויחזקם : "ה' אלקי אבותיכם".

משה מצווה לומר : ה' נגלה אלי בשמו הגדול ושלחני להודיעכם שהוא
ראה את עניכם, והוא עתיד להוציא אתכם מתחת יד מצרים, כפי
שהבטיח לאבותיכם.

”זֶה שְׁמִי לְעֵלָם וְזֶה זְכוּרִי לְדֹר דֹּר”

”ה”” יהיה שמי המיוחד לעולם והוא יזכר בפי בני ישראל לאורך כל הדורות.

”לֵךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַמַּרְתָּ אֲלֵהֶם הִ' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם

נִרְאָה אֵלַי... וְשָׁמְעוּ לְקֹלְךָ” (פסוקים טז-יח)

זקני ישראל היו צדיקים ויראי ה', וכאשר ישמעו את דברי ה' מיד יאמינו למשה, לכן ציוה ה' לפנות אליהם תחילה.

”וּבֹאֲתָ אֹתָהּ וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל מֶלֶךְ מִצְרַיִם... וְאֲנִי יֹדְעֵתִי

כִּי לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֵךְ...” (פסוקים יח-יט)

מדוע הודיע ה' למשה מראש שפרעה יסרב?

ה' רצה שבני ישראל לא יתייאשו מן הגאולה כשיראו שפרעה מכביד את לבו, ושלא יחשבו שמשה לא נשלח על ידי ה'. על כן הודיע ה' מתחילה שאמנם פרעה יסרב, אך למרות זאת ה' יוציא את עמו ביד חזקה.

”וְשַׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְהִכִּיתִי אֶת מִצְרַיִם בְּכָל נִפְלְאוֹתַי

אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרָי כֵּן יִשְׁלַח אֶתְכֶם” (פסוק כ)

ה' יכה את המצרים במכות מופלאות שלא ראו כמותן, עד שיאלצו לשלח אתכם.

”וְנָתַתִּי אֶת חַן הָעַם הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם” (פסוק כא)

ה' יתן את חן בני ישראל בעיני המצרים, שיכבדו אותם על היותם עם
ה' - העם שבשבילו עשה ה' אותות ומופתים גדולים.

”וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כֶּסֶף...”

וְנִצְלָתָם אֶת מִצְרַיִם” (פסוק כב)

 "ונצלתם" - ורוקנתם.

השכנים ובני הבית המצרים יהיו מוכנים לתת לבני ישראל את
הדברים היקרים ביותר, את כל אשר יבקשו, עד שישארו בלי כלום.

פרק ד'

בני ישראל נאנחו מרוב עבודה וזעקו אל ה', וה' ידע שאם יבוא משה ויגיד לעם דברים אלו בשמו, מייד יאמינו שהגיע זמן גאולתם. אולם משה עדיין חשש לקחת על עצמו את השליחות:

"וַיַּעַז מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי" (פסוק א)

משה חשש שבני ישראל לא יאמינו לו, מפני שידע שמצבם קשה עד מאד, בגלל העבודה הקשה.

נסה לתאר את מצב העם באותה העת (העייפות, החולשה, ההרגשה, מצב הרוח והרצון)!

כיון שראה ה' שמשה חושש מאד ממצבם של בני ישראל, נתן לו את אות הנחש.

"לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֵי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם..." (פסוק ה)

כשיראו העם פלא זה, יאמינו שאכן ה' נראה אליו כדי להושיעם.

"וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הַרְאִשׁוֹן

וְהֵאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הַאֲחֵרוֹן" (פסוק ח)

מדוע צריך אות נוסף?

בני ישראל היו שקועים מאד בעבודה, ומשום כך יתכן שלא יאמינו גם אם יעשה להם את אות הנחש.

לכן נתן ה' למשה אות נוסף - ידו נעשתה מצורעת ואחר כך התרפאה.

מהו הקושי במילים "האת האחרון"?

בפסוק ט' נתן ה' למשה אות שלישי, שהוא האחרון ולא את הצרעת, ומדוע נאמר בפסוק ח' על אות הצרעת "האת האחרון"? אות הצרעת נקרא האות האחרון מפני שכעת עשה ה' למשה רק שני אותות, ואת האות השלישי, הפיכת המים לדם, ה' לימד את משה לעשותו בעתיד לפני העם, אם יהיו אנשים שעדיין לא יאמינו.

"וְהָיָה אִם לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשֵׁנֵי הָאֱתוֹת הָאֵלֶּה

וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלִי" (פסוק ט)

מדוע אחרי שתי האותות שניתנו יהיה צורך באות שלישי?

המצב של בני ישראל היה כל כך קשה, ויתכן שיהיו מעט אנשים שאפילו לשני האותות לא יאמינו, לכן נתן ה' למשה אות שלישי שישפוך ממימי היאור ליבשה ויהפכו לדם, כדי שכולם יאמינו.

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֶ-דְּנִי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי..."

כִּי כְבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן אֲנִי" (פסוק י)

משה לא היה רגיל לדבר בפני שרים ומלכים ועל כן חשש שדיבורו לא יהיה מסודר וברור.

מדוע חשש משה, הרי ה' נתן לו שלושה אותות לשכנע בהם את פרעה?

משה ידע שהעיקר הוא הדיבור בשם ה' ובלעדיו האותות לא יועילו. כדי שפרעה יקשיב לדבריו ויאמין שה' שלחו, צריך לדבר בצורה

הטובה ביותר, בבטחון גמור ובהתלהבות, דברים ברורים המלאים בחכמה ובדעת.
משה חשש שבגלל שהוא לא רגיל לדבר בפני מלכים ושרים הוא לא יצליח לדבר כך.

”וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי יֵשׁוּם אֱלֹם

או חֲרָשׁ אוּ פִקֵּחַ אוּ עֹרֵר הֲלֹא אֲנֹכִי ה'” (פסוק יא)

📖 **”פקח”** - הרואה, שעיניו פקוחות.

כשם שברא ה' פה לאדם, כך יוכל לשים בפיו של משה דברים, ומשה יוכל לדבר לפני פרעה בשטף ובביטחון.

מדוע מזכיר ה' בדבריו את החרש, הפקח והעיוור, הרי משה דיבר על כובד פיו ולא על קושי בשמיעה ובראייה?

ה' רצה ללמד את משה שכל איבריו של אדם בידו ובודאי פיו ודיבורו.

”וַיֹּאמֶר בִּי ה' שְׁלַח נָא בְיָד תְּשַׁלַּח” (פסוק יג)

📖 **”בי”** - בבקשה.

כלומר: תשלח בבקשה ביד אדם אחר.
משה בענוותנותו ביקש מה' שישלח ביד אדם אחר טוב ממנו, וכונתו לאחיו אהרן, שכן משה חשב שבני ישראל אוהבים מאד את אהרן ולכן ישמעו בקולו יותר ממנו.
אמנם סירובו של משה נבע מענוותנותו הגדולה, אולם בכל זאת כעס עליו ה', מפני שהבטיח לו שיהיה עמו ויורה לו את הדיבור הנכון.

"הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הִלְוִי יִדְעֵתִי כִּי דִבֶּר יִדְבֵּר הוּא

וְגַם הִנֵּה הוּא יֹצֵא לְקִרְאָתְךָ וְרֵאֶף וְשִׂמַח בְּלִבּוֹ" (פסוק יד)

כיצד ירגיש אהרן כאשר ישמע שמועה מקבל את התפקיד הגדול?

אהרן ישמח בלבו על שאחיו משה עלה לגדולה וקיבל תפקיד נכבד כל-כך. אהרן ישמח גם על בשורת הגאולה של עם ישראל.

בפסוק נאמר שאהרן יצא לקראת משה, יראה את משה וישמח בלבו. ה' בוחן כליות ולב, הוא היחיד היודע את מחשבות לב האדם, וידע ה' שלבו של אהרן מלא אהבה וענוה, ואין בו שום קנאה ובקשת כבוד. מדברי הפסוק "הנה הוא יוצא לקראתך" נראה שאהרן התחיל ללכת לקראת משה.

בפסוק כ"ז ה' מצווה את אהרן ללכת, מכאן שבפסוק י"ד אהרן עדיין לא יצא. כיצד ניתן ליישב את הסתירה בין הפסוקים?

אהרן יצא לקראת משה כבר כששמע שהוא בא למצרים, ובדרך ה' אמר לו לאן ללכת.

"וְדַבֵּר הוּא לְךָ אֶל הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִיֶּה לְךָ

לְפָנַי וְאַתָּה תְהִיֶּה לוֹ לְאֱלֹהִים" (פסוק טו)

אהרן יהיה לך לפה - ידבר בשבילך אל העם, ואתה תהיה לו לאלהים - לשר ושופט; כלומר מה שתגיד לו הוא יעשה.

ג. שיבת משה אל יתרו וחזרתו למצרים (פסוקים יח-כו) פס

לאחר דיבור ה' עמו במדבר, משה לא הלך מיד למצרים אלא קודם הלך אל חותנו, וכך נאמר:

”וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יֵתֵר חַתָּנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלֶיךָ נָא וְאִשׁוּבָה

אֶל אַחֵי אִשְׁרַי בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹדֵם חַיִּים” (פסוק יח)

📖 "העודם" - האם הם עדיין.

מדוע לא הזדרז משה ללכת מיד למצרים לעשות את ציווי ה'?

משה רצה להודיע ליתר (יתרו) על הליכתו, ואף לבקש ממנו רשות ללכת, שכן משה זכר את כל הטובות שעשה עמו חותנו, שהכניסו לביתו בארץ זרה, נתן לו את ציפורה לאישה ודאג לכל צרכיו.

משה נזהר מאוד שלא לצער את חותנו או לפגוע בו. היתכן שיעזוב את קרובו ואוהבו בלא ידיעתו ורשותו?!

האם סיפר משה לחותנו על דברי ה' אשר שלחו?

מהפסוק אפשר ללמוד שמשה רק ביקש מיתרו לשוב למצרים, אך לא סיפר לו את דברי ה', והסיבה היא מפני הענווה שהיתה למשה - הוא לא רצה להתגאות על שקיבל תפקיד כה גדול.

”וַיֹּאמֶר יֵתֵרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם”

יתרו ראה שמשה מאוד רוצה ללכת ולא רצה לעכבו ולגרום לו צער.

משה נפרד מחותנו והזדרז לשוב למצרים עם אשתו ובניו כשהמטה בידו, כפי שציווהו ה'.

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּלִכְתּוֹדָךְ לָשׁוּב מִצְרִימָה רְאֵה כָּל הַמִּפְתִּיחַיִם

אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְיַדְךָ וְעָשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲה” (פסוק כא)

ה' מזרז ומחזק את משה לקראת שליחותו ואומר לו "שתהא גיבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו".

”וְאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לְבֹו וְלֹא יִשְׁלַח אֶת הָעַם”

מדוע חיזק ה' את לב פרעה ולא נתן לפרעה לשוב ממעשיו הרעים?

אם ה' לא היה מחזק את לבו של פרעה, היה פרעה שולח את העם אחרי מכה אחת או שתיים מפני שלא היה מוכן לסבול צער, ואם כן לא היה מקבל את העונש הראוי לו על אכזריותו הנוראית ועל רוע לבו במשך השנים הרבות.

אולם, לא יעלה על הדעת שפרעה הרשע יפטר מעונשו על ידי כמה מילים של חרטת שקר.

ה' רצה שפרעה ועמו יקבלו עונש כבד, מכה אחר מכה, עד שימותו כל הבכורות, ומזה ילמדו המצרים שה' מעניש קשות את הרשעים. מסר חשוב זה גם ילמדו בני האדם במשך הדורות.

”וַאֲמַרְתָּ אֶל פְּרַעֲה כֹה אָמַר ה' בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל” (פסוק כב)

בפסוק זה אנו פוגשים בביטוי מיוחד מפי ה': "בני בכוריי", ביטוי המופיע כאן לראשונה בתורה. ישראל נקראים בנו הבכור של ה', ולא עשו. מכאן למדו חכמינו ז"ל שה' הסכים עם מכירת הבכורה ליעקב.

משה יצא לדרך ולא הספיק למול את בנו אליעזר.

"וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמְּלוֹךְ וַיִּפְגְּשׂוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׂ הַמִּיתוֹ" (פסוק כד)

ה' ביקש להעניש את משה על שלא נהג בזריזות הראויה לאדם גדול כמוהו, ולא מל את בנו מיד כשהגיע למלון.

"וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֶרַח וַתִּכְרֹת אֶת עַרְלַת בְּנֶיהָ" (פסוק כה)

📖 "צר" - אבן חדה. "ותכרת" - חתכה.

ממעשה זה של ציפורה אנו למדים על מידותיה הטובות - דאגתה למשה, יראת ה' שבה וזריזותה בעשיית המצוה.

"וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אִזְ אָמְרָה חֲתַן דְּמִים לַמּוֹלֵת" (פסוק כו)

📖 "וירף" - עזב.

ה' הרפה ממשה ולא הענישו, ואז אמרה ציפורה: החתן שלי - משה, היה יכול למות אם לא הייתי מלה את בנו.

ד. הפגישה בין משה ואהרן והופעתם לפני העם

(פסוקים כז-ל)

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן לֵךְ לְקַרְאֵת מֹשֶׁה הַמְדַבֵּרָה

וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹקִים” (פסוק כז)

אהרן שמע בקול ה' ומיד הלך לקראת משה, ופגשו בהר סיני.

”וַיִּשְׁק לֹ”

הפגישה בין משה לאהרן היתה מרגשת ביותר - אהבה גדולה היתה ביניהם, וכעת לאחר שנים רבות בהן לא ראו זה את זה, ודאי שמחו מאד להיפגש ושוחחו זה עם זה על מה שעבר עליהם במשך השנים, ועל מצבו של עם ישראל וכיצד ניתן להושיעו.

”וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַח” (פסוק כח)

נסה להזכר! מה היו דברי ה' למשה בסנה?

אהרן שמח בלבו מאד על התפקיד הנכבד שקיבל אחיו משה. באותם שנים שמשה היה במדין אהרן סבל במצרים וכאב יחד עם בני ישראל את השעבוד הקשה, והוא אף התאמץ לעודד אותם באמונה שיגאלו. העם רחש אהבה רבה לאהרן ונתן לו כבוד גדול. אף על פי כן שמח אהרן בלב שלם ובנפש חפצה לשמוע שאחיו הקטן יהיה מכאן ולהבא המנהיג של העם. אהרן אף שמח מאד על הבשורה שה' פקד את עם ישראל ועל הישועה הצפויה. לאחר שסיפר משה לאהרן את כל דברי ה' הם הלכו יחד ואספו את הזקנים ובאו אל העם.

"וַיְדַבֵּר אֶהָרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה" (פסוק ל)

כאשר ראו בני ישראל את משה ואהרן, עזבו את העבודה - הלבנים, הטיט והקורות, והתאספו סביבם. אהרן אמר לעם, שה' התגלה למשה ואמר לו שראה את צערם של ישראל ושמע את צעקתם, והוא שלח את משה להצילם ממצרים ולהעלותם אל ארץ טובה ורחבה, ארץ זבת חלב ודבש. מסתבר שהנוגשים הבינו שמשה ואהרן אנשים נכבדים מאד ועל כן לא העזו להפריע להם.

ה. העם מאמין שהגיעה עת פקידתו (פסוק לא) פ

כיצד השפיעו דברי אהרן על העם?

נאמר:

”וַיֵּאֱמֹן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וְכִי רָאָה אֶת עֲנָיִם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ” (פסוק לא)

פלא קרה. העם השבור והרצוץ, העייף והתשוש, שהתרגל לעבודה הקשה שנים רבות, האמין לדבריו של אהרן.

סוף סוף, הלא בני אברהם יצחק ויעקב הם! בניו של ה', וכיצד לא יאמינו לדבר ה' הנאמר על ידי אהרן?!

התגלה שלמרות כל השעבוד והקשיים, בני ישראל הם מאמינים גדולים, מאמינים בני מאמינים.

מקורות לפרקים ג'-ד'

פרק ג'

פסוק א': בחירת משה לרעות את הצאן - "ומשה מעצמו ומרצונו הטוב בחר לרעות צאן יתרו חותנו" (ליקוטים - חומש רב פנינים).

הולכת הצאן למדבר - 1 להתרחק מן הגזל - רש"י על פי שמות רבה (ב, ג).
2 להתבודד ולהתפלל - "והוא כדי שיוכל להתבודד ולחקור אחר אלקות" וכו' - ספורנו, העמק דבר ועיין גם כלי יקר.

חמלת משה על הצאן - שמות רבה (ב, ב).

פסוק ו': שני פירושים למילים "אלקי אביך" - מובאים ברמב"ן.

פסוק ח': ירדת ה' אל הסנה - רשב"ם.

טוב הארץ מסייע בעבודת ה' - הראי"ה קוק, עולת ראייה ח"א עמ' רפח.

פסוק י"א: תמיתה משה על בקשתו של ה' בגלל ענוותנותו - "וחש שמא יארע תקלה לישראל באמצעות מניעת זכותו וזה מהענוה והשפלות" (אור החיים הק', ועיין גם בכלי יקר).
משה ידע על עבודתם הקשה של בני ישראל וחשב שלא יצליח לשכנעם - ישועות מלכו.

פסוק י"ב: עבודת ה' על ההר היא קבלת התורה - על פי רש"י.

פסוק י"ג: שאלת משה "מה שמו" - שם המראה על הגאולה - על פי הרמב"ן.

פסוק י"ט: ההודעה על סירוב פרעה באה כדי שבני ישראל לא יתייאשו - הכתב והקבלה.

פסוק כ"א: מציאת חן בעיני המצרים - שהכירו במעלת ישראל - על פי הרמב"ן (יא, ג).

פסוק כ"ב: השכנות של המצרים לבני ישראל - על פי העמק דבר (א, ז).

פרק ד'

פסוק ח': האות השני נקרא אחרון - עיין באבן עזרא - "בעבור שלא הראה לו עתה רק אלה שני האותות כי השלישי עתיד לעשותו".

פסוק ט': הצורך באות השלישי - אבן עזרא: - "והיה אם היו עוד מקצת ישראל שלא יאמינו באות האחרון תעשה האות השלישי ויאמינו".

פסוק י': חשש שדיבורו לא יהיה מסודר וברור - רשב"ם.

"כבד פה" - לא מגמגום - רשב"ם: "וכי אפשר נביא אשר ידעו ה' פנים אל פנים וקיבל התורה מידו היה מגמגם בלשונו".

לא רגיל לדבר בפני שרים ומלכים - ספורנו.

פסוק י"ד: יציאת אהרן לפני דיבור ה' או אחריו - עיין ברש"י וברמב"ן.

גדולתו של אהרן שלא הקפיד ולא קינא - רש"י בשם חז"ל.

ה' בוחן כליות ויודע לב אהרן - על פי אור החיים הק'.

פסוק ט"ז: "ואתה תהיה לו לאלקים" - לשר ולשופט - רש"י ורשב"ם.

פסוק י"ח: הודעת משה ליתרו על הליכתו למצרים מפני כבודו - העמק דבר: "או שאמר משה

שחייב בכבודו יותר מאביו ואמו שפתח לו פתח בהיותו נודד... ויעשה טובה עמו

שנתן לו אשה ולחם".

הסתרת דברי ה' מיתרו - אבן עזרא ואור החיים הק'.

פסוק כ"א: חיזוק לב פרעה כדי להענישו על חטאיו הגדולים - רמב"ם בהלכות תשובה (ו, ג),

ובפרק השמיני בשמונה פרקים.

ה' מזרז את משה - רמב"ן.

שתהא גיבור בשליחותי - רש"י.

פסוק כ"ד: שלא נהג בזריזות ראויה לאדם גדול כמותו - רלב"ג.

פרק ה'

א. דברי משה ואהרן אל פרעה (פסוקים א-ה) פס

”וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה” (פסוק א)

אחרי שמשה ואהרן דיברו עם העם וקיימו את ציווי ה', הלכו לדבר עם פרעה כפי שציווה ה', באומץ ובגבורה.

מה נתן למשה ואהרן את האומץ והגבורה ללכת ולדבר לפני פרעה מלך מצרים ?

ודאי הציווי של ה', וכן דברי ה' אל משה בסנה.

ובנוסף, אחרי שבני ישראל שמעו והאמינו לדברי ה', בודאי חיזק הדבר מאד את משה ואהרן.

”כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּחְגּוּ לִי בַמִּדְבָּר”

📖 "ויחגו" - יחגו.

משה ואהרן עמדו לפני פרעה באומץ לב ודרשו ממנו בתוקף להוציא את עם ישראל מארצו.

בדבריהם לפרעה הם רמזו על רשעותו הרבה, שמחזיק עם שלם בארצו ונוטל ממנו את חרותו ואת חייו העצמאיים.

אם כלפי כל עם מעשה זה נחשב מעשה נבלה, על אחת כמה וכמה כשמדובר בעם ישראל - בני אברהם יצחק ויעקב, זרע קדושים - היתכן שיהיו עבדים למצרים השפלים!?

זאת ועוד, משה ואהרן התכוונו להוכיח את פרעה בדבריהם לא רק על שנטל מהעם את חרותו, אלא אף על שהתאכזר אליהם ונתן להם עבודה קשה ומפרכת עד מאד, ואף לא נתן להם להנות מעבודתם, אלא לקח לעצמו את כל עמלם.

מדוע לא שילח פרעה את משה ואהרן מארמונו?

פרעה הבין שמשה ואהרן הם אנשים נכבדים מאד. כנראה שדבריהם האמיצים ומלאי הביטחון הרתיעו אותו.

לב אבן היה לרשע זה ולמרות דבריהם של משה ואהרן, אמר פרעה:

"...לֹא יִדְעֵתִי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (פסוק ב)

פרעה לא התחרט על מעשיו, לא רצה לשלוח את העם ואף לא הפסיק להעביד אותו באכזריות.

גם כשמשה ואהרן ביקשו ללכת רק לשלושה ימים סרב פרעה בכל תוקף ואמר למשה ואהרן - לכו לעבודות שיש לכם לעשות בביתכם:

"...לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת הָעָם מִמַּעֲשָׂי

לָכֵן לְסַבְּלֵתִיכֶם" (פסוק ד)

"לסבלתיכם" - לעבודתכם.

מפסוק זה למדו חכמינו שאת שבט לוי לא העבידו המצרים בפרך, ומשום כך משה ואהרן יכולים היו לצאת ולבא באין מפריע.

ב. הכבודת השעבוד (פסוקים ו-יט) ❧

פרעה הרשע לא רק שלא התחרט על מעשיו האכזריים, אלא אף ציוה להכביד את העבודה על בני ישראל התשושים, וכך אמר לנוגשיו:

"לא תאספון לתת תְּבֹן לָעַם..." (פסוק ז)

כלומר: בני ישראל יצטרכו לאסוף קש בעצמם (עד היום הם קיבלו קש מהמצרים) ולהכין את אותה מתכונת (מספר) של לבנים שהכינו עד עכשיו.

ברוב רשעותו כינה פרעה את עבודת ה' של ישראל ואת צפייתם לצאת לחרות - "דברי שקר".

"וַיִּפֶץ הָעַם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקִשֵּׁשׁ קֶשׁ לַתְּבֹן" (פסוק יב)

📖 "ויפץ" - התפזר. "לקשש" - לאסוף.

לאחר הגזירה החדשה נאלץ העם להתפזר ברחבי מצרים כדי לאסוף את הקש בעצמו, כשהנוגשים דוחקים בו לסיים את אותה כמות כבעבר.

הנוגשים המצרים גם מינו שוטרים מבני ישראל שיהיו אחראים על השלמת מתכונת הלבנים.

"וַיִּבְנוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל... לְאֹמֶר"

מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֻקָּם לְלַבֵּן כְּתָמוּל שְׁלִשָּׁם..." (פסוק יד)

📖 "ויכו" - קיבלו מכות. "כליתם" - גמרתם. "ללבן" - להכין לבנים.

נוגשי מצרים היכו את שוטרי בני ישראל על כך שריחמו על בני ישראל ולא לחצו עליהם לעבוד במהירות.

האם קל היה לשוטרים לנהוג כך?

השוטרים הועמדו בניסיון קשה מאד, אולם הם התגברו על הכאב ועל הפחד מפני המכות הקשות שיקבלו, מתוך רחמים על אחיהם.

וכך אמרו חכמינו ז"ל: "מכאן אתה למד שהיו (השוטרים) כשרים, ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם".

וכן כתב רש"י: "השוטרים ישראלים היו, וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים... והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה".

📖 "חסים" - מרחמים. "לדחוק" - ללחוץ. "מלקין" - מכים.

שוטרי ישראל הלכו להתלונן בפני פרעה, אך הוא האשים אותם ואמר:

"נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים... " (פסוק יז)

📖 "נרפים" - עצלנים.

האם באמת היו בני ישראל עצלנים?

ודאי שלא! הם עבדו במרץ רב, בבוקר אספו קש בשדות ומיד אחר כך עבדו עד הערב ללא הפסקה - בגבורה גדולה. וכי אפשר לקרוא להם בטלנים!?

ג. דברי השוטרים אל משה ואהרן (פסוקים יט-כא) 59

"וַיֵּדְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְּם פָּרַע לְאֹמֶר

לֹא תִגְרְעוּ מִלְּבַנְיָכֶם דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (פסוק יט)

📖 **"אתם" - את חבריהם הנרדמים על ידם. "לא תגרעו" - לא תפחיתו.**

צער רב היה לשוטרים לשמוע שפרעה לא מסכים לשנות את הגזירה החדשה.

כאשר יצאו משה ואהרן מפרעה, פגשו את השוטרים. פנו אליהם השוטרים ואמרו:

"...יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֶשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם

אֶת רִיחֲנוּ בְּעֵינַי פְּרַעַה..." (פסוק כא)

📖 **"הבאשתם" - מלשון ריח רע, שם רע.**

ה' יראה את מעשיכם וישפוט בינינו האם באמת עזרתם לבני ישראל כאשר דיברתם עם פרעה שישלח את בני ישראל ממצרים, הרי כתוצאה מדבריכם פרעה רק התרגז יותר והכביד ידו יותר!

דברי השוטרים נאמרו בתקיפות ומתוך כאב ודאגה לבני ישראל הסובלים, ולא מתוך חוסר כבוד למשה ואהרן.

צער גדול מאד היה למשה ולאהרן בעקבות דברי השוטרים על הסבל הרב של בני ישראל, ובמיוחד הצטערו על כך שהדבר נגרם על ידם, בעקבות דבריהם לפרעה.

ד. דברי משה אל ה' ותשובת ה' (ה, כב-ו, א) פס

מתוך כאב וצער פנה משה אל ה' ואמר:

”...לָמָּה זֶה שָׁלַחְתָּנִי וּמָאוּ בְּאֵתִי אֶל פְּרֹעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ

הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצִּיל לֹא הִצִּילְתָּ אֶת עַמְּךָ” (פסוקים כב-כג)

משה אמר לה': הבטחת לי שתהיה עמי ותעזור לי להציל את העם, והנה העם לא נושע ומצבו רק הורע.

מדוע התפלא משה על כך שהי' לא הציל את העם, הרי הי' אמר לו מראש "וואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך" (ג, יט)?

משה ידע שהי' יחזק את לבו של פרעה והוא לא ישחררם מיד ממצרים, אך משה חשב שלפחות יקל פרעה מעט מחוזק השעבוד ובוודאי לא יכביד כל כך את העבודה.

פרק ו'

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲתָה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפְרֹעֹה

כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרֹשֶׂם מֵאֶרְצוֹ” (פסוק א)

הי' השיב למשה שאמנם פרעה הכביד את העבודה על ישראל, אבל בני ישראל לא ימשיכו לעבוד כך לעולם. פרעה יענש על רשעותו ויקבל מכות גדולות עד שישלח את ישראל מארצו בעל כורחו.

מקורות לפרק ה'

פסוק א': הרמז בדברי משה לפרעה - על פי אורות הראיה: "הלא תדע מלך אדיר, האדם הלז לממה נוצר, ...התבונן על חקר עלילות עמד... גם בעולתה ישלחו יד" וכו' (מאמר משה אל פרעה, עמ' יג)

פסוק ד': מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבט לוי - רש"י על פי שמות רבה (ה, טז).

פסוק י"ד: החמלה של שוטרי ישראל על אחיהם - שמות רבה (ה, כ).

פסוק כ"א: תגובת משה ואהרן לשוטרי ישראל - מדרש רבה, רלב"ג: "ולזה תמצא שלא ענו משה ואהרן דבר אל שוטרי ישראל במה שאמרו להם 'ירא ה' עליכם וישפוט'".

פסוקים כ"ב-כ"ג: השאלה על תמיהתו של משה לאור מה שנאמר לו בסנה - עיין אבן עזרא ורמב"ן. והשיב האבן עזרא: "חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל עולם, והנה הוא הכביד העבודה עליהם".